

Pripravljalna pot v zemljepisje in zgodovino.

(Dalje.)

Dežele so bile obljudene, a zopet razljudene; človek potuje in se ravna po naravi v deželi.

Pradomovina človeškega rodu je bil srečni kraj v Srednji Aziji, od tod so se potomci Adamovi in Noetovi razšli na vse vetrove. Ljudstvo je preganjalo ljudstvo, močnejši je posedel zemljo slabejega, in stiskani je šel dalje. Poslednjič je sleherna truma ostala tam, kjer je mogla, ali kjer ji je kraj ugajal, kjer je namreč najdlja dovolj kerme živini, kjer je gozd redil divjačino, kjer so drevesa in germovi in druge rastline dajale hrano.

Ako je v deželi mnogo ljudi pravimo dežela je obljudena, ako se pa ti prebivalci drugom preselijo ali odmerjo po kužnih boleznih, po vojskah, pravimo: dežela je razljudena. Ako v deželi ni prebivalcev, pravimo dežela je neobljudena.

Ljudje, prišedši v deželo, morajo svoje življenje vravnati po kakovosti dežele. Ta dežela sili svoje prebivalce na lov, ker jim družega ne daje, una jih goni na morje, ljudje postanejo ribiči in kupčevalci, prostorne ravnine in pašniki vabijo k pastirstvu, človek si privadi živali, a rodovitno polje spodbuja k kmetijstvu.

To je delilo od starodavnih časov ljudi na dvoje verst.

a. Ljudje potujejo iz kraja v kraj, nimajo stanovitnih bivališč, ne obdeljujejo zemlje, so sedaj selivci ali nomadje. Selivci, katerih je še mnogo v Aziji, Afriki in Ameriki, žive pod drevesi, po votlinah, na vozeh ali pod šotori, ter gredo za pašo, za lovskimi živalmi ali za ribami. Kjer tega najdejo, česar iščejo na svojem popotvanju, tam je njih domovina in bivališče.

b. Ljudje se naselijo v kraju, t. j. gradé si terdne koče in hiše, katerih ne stavijo od danes na jutri. Tako so nastala sela in mesta v deželi, ker ljudje radi skupaj bivajo, več ko je ljudi, bolj ko so omikani, več in lepših vasi in mest imajo. Kočovnik ne more ostati dolgo časa na jednom kraju, kjer narave ne sili, marveč jemlje, kar mu sama ponuja, naseljenec pa si podverže tla in rastline, ter jih sili, da mu morajo to roditi, česa bi ne rastle samo ob sebi, v tem kraju ali vsaj ne t. o. obilno. Tako pa spreminja deželo, tla in njih pridelke požlahnuje, a kočovnik pušča vse to, kakor je natvora vstvarila.

Ljudje prišedši v neobljudeno deželo hranijo se raznim činom.

1. Nekateri se žive od zeli, ki tam rastejo same ob sebi, a to je le mogoče v toplih krajih, kjer natvora sama vsega v izobilji ponuja.

2. Drugod pa ljudje iščejo drugačnih sredstev, „sila kola lomi,“ pa tudi človeka uči marsičesa. Love tiče, ribe, zajce in druge večé ali

manjše živali, da se hranijo s njihovim mesom in kervjo, so namreč ali lovci ali ribči. So še ljudstva na svetu, ki so ostala, kar so bila od nekdaj, namreč lovci in ribči, ki gredo potovaje za lovskimi kraji in za ribnatimi vodami.

3. Drugi so za korak naprej, da si pomagajo sami sebi; love živali a jih ne ubijajo, marveč si jih privadijo in vodijo cele trume takih žival na pašo, ter se hranijo o njih mleku in mesu. Cela ljudstva žive samo od tega, kar jim živina daje, ta je njih jedino bogastvo, in vir, da se prežive. Tako žive v nekaterih krajih Arabije od velbljudov, Mongoli žive od konj, Laponci od sedlonov. Taka ljudstva se imenujejo pastirska ljudstva.

4. Zopet drugi postanejo poljedelci in vertnarji, t. j. obdeljujejo zemljo, sade jedljivih korenin, zelišč, ovočnega drevja in krušnega sada. Take zeli so ali že poprej v kraju rastle in človek jih je le razmnožil, ali pa človek v svojem kraju nasadi tujih rastlin in si s tem zagotovi hrano. Kjer si je naseljenec pripravil tla za polje, vert, vinograd ali nasadišče, tam tudi prebiva in zapusti potujoče življenje, ker bi sicer zopet drugod imel delo, da si zemljo pripravi. Tukaj postavi tedaj svoje koče, hleve in skednje, in kraj postane mu domovina.

Omikani ljudje po vseh krajih sveta poslužijo se vseh čvetero sredstev, nabirajo namreč kakor divjaki jagode in lešnike, ternjolice in maline, pobijajo kakor lovci zajce in jelene, ter love tiče; po vodah pa love ribe. Kakor pastirska ljudstva imajo krave in konje, ovce in prešiče in od njih dobivajo nekaj živeža. Kot poljedelci in kmetovalci pa sejejo žita in prideljujejo mnogo reči v živež in obleko.

Ljudje se spreminjajo.

Od stvarjenja se je razno spremenilo poveršje zemlje, spremenilo se je rastlinstvo in živalstvo, isto tako tudi človeški rod, kajti zelo se je razmnožil ter spremenil na duhu in telesu. — Potomci prvih starišev so se tako množili in množili, da je sedaj po vsi zemlji, kolikor je poznamo, višej od tisoč milijonov ljudi. A vsi ti ljudje so le jednega rodu, vendar je po raznih deželah mnogo razlike, kar se tiče podobe telesne, posebno pa, kar se tiče podobe glave in polti. Kakošni so bili prvi stariši, tega res ne vemo, a pri njunih unukih in potomcih se vže nahaja mnogo različnosti, kar se tiče unanje izobrazbe, in to se podedova. Se ve, da je Bog človeško naravo tako vravnal, da more človek povsod na zemlji živeti, in vendar so obnebj, hrana, življenje in druge okoljščine na človeka vplivale tako, da je v drugačnih krajih tudi po podobi drugačen.

1. Nekatera ljudstva so na polti bela, kakor mi Evropejci; druga črna, kakor po večem v Afriki; druga ljudstva so pšenično-zolte polti, kakor ljudstva na Japanskem in Kitajskem, drugi rujavo-zagoreli, kakor

prebivalci na južnih bregovih Azije, po ondešnjih otocih in pa v Avstraliji, še druga so rudečkasta, kakor najstarejši prebivalci v Afriki. In ta polt se ne spremeni, tudi ne, če ljudje spremene obnebje, beli Evropejci ne postanejo črni v Afriki, in murini iz Afrike ostanejo črni tudi v Ameriki in Evropi.

2. Nekatera ljudstva so visoke rasti, na pr. Bohari v Aziji in Patagonci v južni Ameriki. Druga ljudstva so pa majhna in skerčena, kakti pritlikovci, tem se prištevajo vsa ljudstva po merzlih pasovih zemlje, na pr. Samojedji v Aziji, Laponci v Evropi, Eskimo in ognjeno-zemeljski prebivalci v Ameriki. Še druga so srednje postave, kakor so največ ljudje v Evropi.

3. Nekatera ljudstva so po naravi krepka in močna, lahko težka bremena vzdigujejo, težavna dela dolgo časa opravljajo, prestajajo najhuje vreme, a ne zbole zaradi tega. Druga so pa zopet slabotna in nežna, kmali se utrudijo, zbole pri vsakem osojnem vremenu, da bolehajo od rojstva ali žive le kratek čas. Človek se vsega privadi; na skrajnem severu je tak mraz, da vinski cvet zmerzne in se živo srebro sterdi, in vendar gre Eskimo v takem mrazu na lov, in Grenlandci sede v nezakurjeni izbi.

4. Nekatera ljudstva so na pogled okorna in neotesana, a nekatera imajo v svojem stasu nekaj nežnega in ljubkega. Nekaterim se nevednost in živinska neobčutnost bere na obrazu, drugim pa razum gleda iz oči.

In vsa ta ljudstva, ali so bela ali črna, žolta ali rujava, — velika ali majhna, okorne ali nežne postave — vsa mislijo, da so lepa in vsaka stranka misli, da so bili prvi stariši tudi taki. Mongolci imajo Evropejce za gerde ljudi, nikakor bi ne hoteli taki biti. Grenlandci so v naših očeh gerde postave; a oni pa mislijo, da rojaku ne morejo gerše psovke dati, kakor da mu pravijo: „Evropejec“. Tako je vsak narod sebi najlepši; v Afriki je lepo, ako je kdo črn, na Japonskem in Kitajskem je lepo imeti majhne oči, in pri Botokudih je telesna lepota v tem, da komu spodnja ustnja dol visi. — Kdo ima prav?

Močno različni so vsi ljudje po telesu, a še skoro različnejši so si na duhu.

5. Nekateri so zelo pametni, ker razumo raznotere vednosti, katerih drugi ne znajo, niti se jih ne morejo naučiti. Drugi so bedasti in nevedni, ničesa ne razumo in tudi ničesa ne morejo zapopasti.

Najbolj izobraženi so Evropejci, ako jih primerjamo z drugimi ljudstvi. Sicer so v Indiji, v starem Egiptu v Siriji in drugod v Aziji poprej že znali polje obdelovati, obert in veda je tam poprej cvetela kot v Evropi, vendar so Evropejci vsa ta ljudstva prekosili. Sedanji prebivalci v Indiji, v Egiptu in Siriji niso taki, kakor so bili njih pradedje,

tudi omika se seli in sicer od vshoda na zahod, in v velikanskih podvzetjih že sedaj Amerika prekosi Evropo. — Kitajci imajo že starodavno omiko, nekatere reči res prav dobro razumo, vendar se z Evropejci, kar se tiče mnogoverstnosti v vedah in znanostih, ne morejo meriti. So pa še ljudstva, ki niso veliko nad živalijo, nekatera ljudstva v Ameriki znajo komaj do pet šteti. Taka ljudstva sploh imenujemo divjake. Ljudstva, ki polje obdeljujejo, se pečajo z obertom in umetnostjo, imenujemo izobrazena ljudstva.

A tudi izobrazena ljudstva drug drugega pobijajo, streljajo, si polja, mesta in vasi pokončujejo — v vojski. Pa še v vojski omikana ljudstva niso nikdar divja in kervoločna tako, kakor divjaki, ali na pol izobrazena ljudstva, ki moré in požigajo tudi, kedar vojska tega nikakor ne zahteva.

Dopisi in novice.

Iz Šentjerneja. V Kerskem okraji so bili pretečeni mesec (gruden 1876) volitve za novi okrajni šolski svet. Pri nas je bila volitev 30. decembra 1876 popoldne ob 1 uri pod vodstvom gospoda župana Ignacija Wutscher-ja. Volili smo zopet grajščaka g. Karola Rudeža za prvomestnika (predsednika), g. Jan. Lušino, poprejšnega župana, za namestnika in krajnega šolskega nadzornika, kot ude pa g. Ign. Wutscher-ja, sedanjega župana, g. Jožeta Zagorca in g. Antona Majzel-na. Kdaj bomo za pomnoženi kraj. šol. svet volili, še ne vem? Nedavno sem bral v »Laib. Schltzi.« kako iz Srednjevasi (Mitterdorf) v Kočevji tarna gosp. učitelj nad udi kraj. šol. sveta. Gotovo je veliko ležeče na predsedniku. Ne morem si kaj, da opomnim memo grede, kako se pri nas v lepi slogi in edinosti razvija šolstvo. Kar imamo imenovanega gospoda za predsednika se je naša šola v 3razredno razširila. Mnogo reči se je omislilo, šolsko poslopje predelalo za 3razredno šolo, in to brez posebno velikih stroškov in nakladov. Pri nas je ljudstvo zelo boječe pred placevanjem za šolo, in zidanjem novih šol; akoravno v našem okraju tako razširjujejo šole, da malo kje tako. Tudi tukaj bi bilo treba novega velicega šolskega poslopja. O počitnicah 1876. leta sem obiskal mnogo šol Novomeškega okraja. V Žužemberku je zelo lepo poslopje za 4razredno ljudsko šolo, v Zagracu za 1 razred prav prijazna šola. V Ambrusu pa bo treba skerbeti za novo šolo, g. učitelj mi je pravil, da imajo prostor že pripravljen; kamnja je pa tudi dovolj v okolici. — Posebno razveselilo me je šolsko poslopje v Strugah. Prijazno šolsko poslopje, v šoli vse v najlepšem redu, okolica mikavna, naprejpostavljeni gospodje za napredek vneti. Učitelj tukaj Fr. Petrič deluje izgledno; in združeno z župnikom, ki je predsednik kraj. šl. svetu za šolo in omiko. Napredek v šoli je očividni. Menim, ko bi se tudi drugej gospodje tako poprijeli šole, gotovo bi povsod šole napredovale. Le čuditi se je, da vsi gospodje ne prevzamejo predsedništva v kraj. šl. svetu. Lepi učni pripomočki po nasvetu marljivega nadučitelja g. Raktelja v Ribnici so se mi kazali v šoli v Strugah in v lepem kraju v Dobropoljah (Guttenfeld). Zelo veselilo me je viditi drage mi tovariše učitelje in prijaznega g. kaplana R. v Dobropoljah. Ker pa ni moj namen popisovati vsega na drobno, kakor v »Novicah« politični sitnež, akoravno to zelo rad berem, to-